

TRASALBA

TRASALBA

X. ROF CARBALLO

Resumo

Neste texto vólvese a editar o capítulo de X. Rof Carballo na obra colectiva *Homaxe a Otero Pedrayo* publicada pola Editorial Galaxia.

Palabras clave

Otero Pedrayo, Rof Carballo, Segredo, Trasalba.

Abstract

In this text it becomes to edit X. Rof Carballo's chapter in the collective work *Homaxe a Otero Pedrayo* published by Galaxia publishing.

Key words

Otero Pedrayo, Rof Carballo, Secret, Trasalba.

Recibido: 05/01/17 Aceptado: 06/01/17

Cómaros. Revista Interdisciplinar de Pensamento Galego is licensed under a [Creative Commons Reconocimiento-CompartirIgual 4.0 Internacional License](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

Cómaros. Revista Interdisciplinar de pensamento Galego

Non teño estado nunca en Trasalba. Pro iste nome, ben conocido de todos os amigos de Otero Pedrayo, foi o primeiro que xurdiu na miña mente ó me lembrar García-Sabell a urxencia de escribir, en breve prazo, unha contribución ó xusto homaxe que a Otero se lle prepara. Dende iste intre, o fermoso nome de Trasalba, como palabra que encerrase todo o que eu debía saber decir sobre Otero Pedrayo e que, dende logo, non vou sabelo decir, ousecióname. ¿Será polo seu interno encanto, pola condensación nas suas sílabas do inacesíbele e do unxido, do lonxano e do mañanceiro? ¿É, quizabes, polo zumoso núcleo central, escondido como un sibarita entre pámpanos, fragas i outeiros? ¿É, máis ben, pola súa sinxeleza; polo xogo variado das suas consonantes suaves xunto a unha mesma vocal reiterada, protexido todo elo polo portón das duas letras primeiras?

Abandonémonos por un momento, pra o averiguar, a unha técnica conocida. Deixemos que o subconsciente fale; que deambule polos sinuosos camiños das chamadas asociacións libres. Pola súa música evocadora, Trasalba podería ser pra min o que os nomes de Parma ou de Venecia pra Proust: un misterio articulado, verbal, que suscita a nostalxia, que evoca unha desconocida e deliciosa lonxanía. Pro esta mesma asociación non me satisfai e decontado, a toda presa, deixa sitio a outra. Trasalba –¡cousa singular!– evócame, de súpeto, Tipasa, a Tipasa de Camus, a do "*Retour a Tipase*". Ou seña: lugar natal ó que se retorna. "Non podo arrenegar a luz en que nacin e, nembargantes, non me quixen refugar ás servidumes diste tempo". E, máis tarde, ó final, cando engade: "O segredo que percuero está afundido nun val de oliveiras, debaixo da herba e das violetas frías ... As veces, á hora da primeira estrela, co ceo craro aínda, baixo unha choiva de luz fría, coidei saber. En realidade sabía. Quizáis sei aínda. Pro ninguén quer iste segredo..."

Ocúrreseme a continuación que hai escritores que "voltan", que retornan, que se atopan a si mesmos en tanto retornan ou voltan a algo nativo, paisaxe ou patria, ceo maternal, horizonte da infancia. Hai outros que, aparentemente polo menos, non voltan, non necesitan voltar. I outros, por último, que sóio se comprenden asolagados, do comenzo ó cabo da súa vida, nesa forza que busca o que retorna, sin salir dela. Unha novela, nun tempo famosa, de Barres, leva o título de "*Les déracinés*", os desenreigados. Nada máis fácil que trazar, por exemplo na literatura francesa, unha liña divisoria entre os bós escritores que o son porque retornan constantemente ás súas raíces –Proust, Camus, Colette, Claudel, Mauriac, o mesmo Apollinaire– e mailos que semellan nono necesitaren –Mallarmé, Valéry, Sartre–. E,

Cómaros. Revista Interdisciplinar de pensamento Galego

fora de Francia, tamén temos os grandes nostáxicos: Hesse ou Hoffmannsthal; iste escribindo sin cesar sobre a súa Austria heteroxénea, anxeiando unificala e fundila no cruxol da súa saudade; aquí, de volta de orientales pelerinaxes. E, por outra banda, os grandes vagabundos: Rilke, Joyce. Que, á súa vez, son homes de retornos, pois na pelerinaxe dun diles por Munich, Duino, Ronda, Toledo, París, ou do outro por Francia, Italia, Dublín, hai a mesma arela de volta ós lares inspiradores que animaba ós escritores do primeiro grupo. Voltando, retornando ou vagabundeando pra non retornar; retornando así, no vagabundeo, em forma disfrazada, parece ser que iste xogo de alonxamento e de retorno é de importancia central na obra de creación.

“O segredo que ando a percurar...” Todo bó escritor o é porque anda a percurar un segredo; todo escribir é ésto, dar expresión lúcida ó que se presinte, escondido e precioso. E a esto si que non se pode renunciar. Porque se sinte como a obriga suma e, ó mesmo tempo, como a ledicia máis radical do home. Alumar co verbo o que nos foi dado: o noso eisistir. Pouco a pouco, a forza de repeticións e de eiséxisis, saben xa as xentes –ou quizáis o teñan ido dependendo por si

Cómaros. Revista Interdisciplinar de pensamento Galego

sóias, após do xenio— que nesto está, según Heidegger, o sentido de ser home. Virarse luz que escrarece o ser; zona de craridade no caos primixénio.

Hai un saber vergonzante e profundo que acompaña ó nacer a todo rapaz galego; que logo esquécese porque é cómodo esquecerlo i este saber estorba pra vivir, dá xenreira lembrarse de que o poseemos. Porque ise saber é, sobre todo pra o rapaz galego inteleitoal, un mandato. ¡Grave e difícil mandato! O seitor do ser que o home galego ha de iluminar coa súa eistencia é complexo, confuso, entranábele. Amóstrase como paisaxe cautivadora de escesivos matices, amalgamada de lusco-fusco, néboa e temerosidade. Como un gran universo de verdes múltiples, tenrísimos uns, outros estraños, alambicados, formando unha unidade, chea, noustante, de diversidás. Todo elo interrompido polas néboas, as linfas, os orcelos, as pantasmás, as sombras, os silencios, as lonxanías. Todos nós, dende que nacemos, sabemos que ise segredo que andamos a percurar é, sinon superior ó de todos os demais, polo menos *distinto*. E máis difícil e complexo de descubrir. Pro tímidos, apoucados, non nos estrevenos a decilo. É tan grande eso que sabemos eiste e que por obriga deberíamos percurar e iluminar, que a empresa seméllanos insuperábele. Axiña renunciemos a ela. ¿Pra qué confesar o noso desalento? Ademáis, moito antes que Camus, ternos deprendido que “ninguén quer iste segredo”.

Falo, naturalmente, dos galegos con vocación de escribir, ou seña, con necesidade de se espresar. Aquiles que poden facer súa a mañífica frase de Ramuz no seu *Diario*:

“Non pido riquezas nin honras; resíñome á inseguridade; aceito unha vía probe; pro, tan siquer, que dea saída ó que penso, que me espese todo por inteiro... que as cousas en min salian vivas da miña boca; e que todo o que é beleza atópeme cada día máis consagrado á sua loubanza”.

Si non carecería de interés unha historia da literatura que tievese en conta os escritores que retornan e mailos que, vagabundeando, están tamén en incesante trance de retorno ideal, tampouco deixaría de o ter o estudo dos escritores ilustres que traicionan, que fan traición a esa misión coa que nacen. Non é, non, a “trahison des clerics” a que Benda pretendía, senón outra: traición ó que, ó nacer,

Cómaros. Revista Interdisciplinar de pensamento Galego

déusenos como misión: escrarecer o mundo tal como se nos presenta, avencellados il e máis nós nunha mesma raíz. Escribir non é nin máis nin menos que aquilo que o burlón Luciano de Samosata pensaba da danza: o “anceio de voltar visíbele o invisíbele”, de permitir que poida ser captado, interpretado, o inasíbele, o que está “oculto no espírito”.

Co nacer ia eisistencia dásenos esta misión. Que, cando é máis difícil –como co galego passa–, pronto se pode substituír por outra máis fácil, inda que allea. Na que xa resulta máis doado trunfar. Poi s pra o trunfo podemos utilizar as armas que ternos afiado na desesperada e árdua empresa de comprender o cercán, o entrañábele.

Hai escritores, tamén ás veces admirábeles e case sempre premiados e trunfantes, que empregan o seu xenio “en descenso”. Porque apuntaron alto, deprenderon. Pra logo renunciar ó difícil e quedarse co facedeiro. Renuncian a percurar o segredo propio, co que nacemos, inasequíbele, e adícanse ó alleo, máis doado de dominar, de máis pronto premio. Outros, pola contra, son escritores “en ascenso”, en pretensión quixotesca e nostálgica de vencer esa irreductibilidade clo segredo inacabábele. O que se nos deu, ó nacer, como misión, pra que o escrarecésemos e o iluminásemos. E que, a forza de torpezas, de desleixos, non atinamos máis que a esborrachalo i escurecelo.

Un escritor en descenso é, por exemplo, Chateaubriand, polo que Otero Pedrayo e máis eu ternos, por outra banda, gran debilidade. O teatral e melancónico vizconde non fixo na súa vida outra cousa que traicionar. E, con todo, pese ás súas liviandás, iste frívolo aparece como fiel, iste escéptico como relixioso, iste desenreigado como o meirande dos escritores bretós, iste crítico cruel das debilidás e fraquezas da Monarquía como um dos escritores monárquicos de maior envergadura. Eu que releo con frecuencia –e com ledicia– as “Memorias de ultratumba”, coido, noustante, que Chateaubriand foi un escritor admirábele pro “en decremento”. Crea como en cadoiro, baixando, transformando a enerxía do ceo en voltios cotizábeles. Non hai porque o desestimar; elo engade non poucos adarnes de humanidade ás súas debilidás múltiples. Pro non esquezamos que hai outros escritores que crean, en ascenso, como a chama, ou como a espuma fronte ó estúpido penedo, como dixo Hölderlin, que foi un diles. Outros semellantes: Kleist, Proust, Rosalía...

Cómaros. Revista Interdisciplinar de pensamento Galego

Conozo Trasalba a través das palabras de Otero Pedrayo, das suas cartas, dos seus libros. Conózoa porque Otero fixo, procurándoo ou non, que trascenda sempre algo de Trasalba en todo canto escribe. Lembrade, como exemplo, o prólogo ós seus “Ensaíos sobre a cultura galega”. O primeiro que o escritor nos dí é que comenza con un sentimento de ledicia, “que non queremos ocultar”. Non é pequeno problema o de saber por qué un escritor sente alegría diante desa empresa, dura e ingrata, de escribir un libro.

¿Por qué outra vai ser senon porque, así, vaille dar satisfaição á súa necesidade máis profunda? De ahí o goce; intenso goce que endexamáis comprenderán os que non escriben. Goce de cumprir unha misión e, ó mesmo tempo, de cumprir unha necesidade radical da nosa eisistencia.

Otero, a continuación, fainos a viñeta marxinal da súa alegría: “A fiestra ábrese sobre unha paisaxe tocada pola emoción do outono e nada pode esquivarse á vaga e poderosa presenza do espírito: os bosques meditativos, os primeiros centeios verdexando no pentágono dos longos sulcos, o tema cósmico das montañas eisaltado, agora, polos ouros preciosos de un sol que nace entre misteriosas neves criadoras”. Deteñámonos, un intre, neste párrafo. Porque o leitor, con presa, pode pasar de largo pensando: é tan soio unha trasposición do estado de ánimo sobre a paisaxe darredor. A conocida “proieición” dos nosos sentimentos sobre a Natureza. Pro si pensamos así, non comprenderemos nada.

Fálasenos, en primeiro termo, da emoción do outono, a cal, de maneira inevitábele —dísenos—, introduce o espírito na paisaxe. Con frecuencia veredes isto na obra de Otero Pedrayo; a admiración polo outono. Esta estación do ano introduce na gama multiforme e inestricábele de verdes, ouros lúcidos, marelos lumiosos. Ó decaer os pigmentos vexetales, a Natureza fai como os escritores a que antes aludíamos, que realizan a sua obra, importante i escrarecedora, “en descenso”, ou seña, en tanto que renuncian ó que un día pretenderan. Medran en tanto que o seu espírito, noutro cobizoso, vóltase un pouco decrebado e recolleito. Non hai nel nada de censura. Estámolo a ver co exemplo do outono en Galicia. A mesta masa verde agora semella que se vai ordear un pouco. Fai nela a súa “poderosa aparición” o espírito. Os pigmentos vexetales pardos, ferruxentos, de color marelo vello ou de ouro vibrante penetran por ondequeira, analizan a masa vexetal confusa que, por un intre, semella iluminarse, ceder no seu enigma. O outono é a presenza do espírito sobre as cousas. Pro isto sóio o pensamos nós, os galegos. Os demais, posibelmente nono entendan.

Cómaros. Revista Interdisciplinar de pensamento Galego

Así como non entenden –e quizáis o atribuían a soberba– o que pretendamos nacer baixo unha misión diferente da de outros homes. O anaco de Natureza que a nosa vida debera iluminar, encher de luz, é o de mais plural enigma do planeta. Houbo un tempo en que pensamos –como pensarán outros– que esto era un espellismo: que a todo o mundo lle podía ocorrer outro tanto, que todo o ser, ondequeira que esteña, é misterio, caos confuso, ser ó que a nosa eistencia presta craridade. Pro non é así. Hai zonas da terra e homes onde iste feito radical da eistencia humá ten esta especial dimensión. Por eso, aínda o máis anquilosado dos nosos coterráneos ó voltar –ó retornar– á súa Trasalba en calquera estación do ano recibe, por torpe que se teña volto, unha sacudida singular. Distinta, fundamentalmente, da emoción de retorno ó seu pequeno recanto de calquera outro home. Distinta nesto: alí no fondo do ser de todo galego que volta aparece, confuso ou en embrión, un sentimento. O *sentimento de que todo aquilo que agora se lle ofrece, baixo forma de paisaxe, choiva, morriña, néboa, terra entrañábele é un misterio a escrarecer*. I o sentimento tamén de que, nunha ou noutra forma, a nosa vida por enriba de todo o que pode ser unha vida –goce, trunfo, door–, fracasou. A nosa vida doe de non ter sabido realizar unha das empresas que lle foi destinada: encher de craridade o misterio en que ternos nacido. Espresar o noso segredo. Todo galego leva en sí –a maoría, esquecido; outros, tratando de o esquecer– un segredo. Como todo home. Pro o noso segredo é máis difícil de decir; déixesenos por elo pensal' que oculta un máis sagrado arcano.

Cómaros. Revista Interdisciplinar de pensamento Galego

É Otero Pedrayo o escritor que a todos nos ten insinado a fidelidade a esta misión incógnita, case irrealizábele, coa que todo galego nace. Non é esta unha misión histórica. Cando a Natureza sóio é eso, anaco de planeta con un ceo enriba, paisaxe, o enigma que o home se empeña en escrarecer é fundamentalmente histórico. ¿Qué é esta Austria, linde de Occidente, mundo da civilización, recanto doce do planeta?, pregúntase Hugo v. Hoffmanstahl. ¿Qué é esta España, adusta, ás veces tétrica, outras chea de sono, de vóo celeste; país de héroes, santos e lacazás, pobo de pícaros, de grandes capitás, de increíbeles fazañas?, pregúntanse p. ex. Unamuno e máis Ortega. O “segredo que andamos a buscar” nós, os galegos, está bastante máis atrás da historia. Non nos gusta falar dil endexamáis. Pra o entender, sería mester baixar ó último fondo do noso ser,

Cómaros. Revista Interdisciplinar de pensamento Galego

estraño fondo que ocultamos—con burla e irritación das xentes —porque sabemos que a todos os demais que en Galicia non naceron, non lles importa.

Otero tense ocupado de todo iste misterio que é Galicia; dos seus penedos, do nosa chan, da súa xeoloxía e tamén dos seus médicos ou dos seus escritores; describiu todo elo con amor e ten vertido sobre iste enigma, con cordial abundanza, unha pantasía colmada de dons. Os que temos ouvido a Otero Pedrayo producirse incesantemente, con extraordinaria riqueza de lembranzas, de ideas, de espresións, algunhas veces temos pensado na proliferación incansábele da flora vexetal dando lugar constantemente a formas vivas. Mais non é necesario ser moi sagaz pra adiviñar, tralo increíbele poder verbal, un firme chan, unha xeoloxía que corresponde ós tempos máis arcaicos do planeta. A conversa de Otero Pedrayo, os seus artigos, os seus contos, podemos ademitir por un instante que se producen nun ambiente cidadán calquera; pro, no intre, decatámonos de que isto non sería posíbele. Tralo rico dibuxo espresivo, trala assombrosa capacidade de rememoración, trala gracia descriptiva hai, impalpábele, unha lonxana brétema, un aire sutil de nostalgia. Trasalba está ahí, e sin ela, o millor do estilo de Otero non tería a forza captadora que ten pra nós, en cada frase que danza e goza, dona de mil recursos, capaz de todo. De todo menos de eso que, insensatamente, quixera hastra o derradeiro intre poder traducir en palabras, converter en verbo lumioso. Ise “límite” ó que aspira todo o noso ser, tratando de se espresar. Hai críticos que estudan eso que chaman “mundo subxetivo” e “mundo ouxetivo”. E din que das relacións entre ambos nace a obra de arte. Como lles sucede ós nenos, nós tampouco acabamos de entender esto de todo. Si, entendémolo, naturalmente; pro empeñándonos en non esquecer que tal distinción faise a espensas de sacrificar algo, de destruír un pouco da realidade que nos importa. Otero Pedrayo, gran escritor galego, fiel a Galicia é, para todos nós, unha gran leición. Il non ten que retornar, que regresar a Trasalba; nin moito menos seguir escribindo, co arrepentimento latente de a ter esquecido. Estivo sempre nela. Forma con ela unha unidade. É o seu segredo; o cal, ó mesmo tempo, é tamén, seipámolo ou non, o de todos nós.

